

BOZOR VA UNING VAZIFALARI

TISU Iqtisodiyot va AT fakulteti
Iqtisodiyot yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Toshpulatov Dilxushbek

Annotatsiya. Ushbu maqolada bozor iqtisodiyotining jamiyat va iqtisodiy tizimdagi roli chuqur tahlil qilinadi. Bozor faqatgina tovar va xizmatlar almashinuvi joyi sifatida emas, balki umumiy iqtisodiy rivojlanish, davlat boshqaruvi va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashning asosi sifatida ko'rib chiqiladi. Bozorning shakllari, uning iqtisodiyotdagi asosiy vazifalari, resurslarni samarali taqsimlash va raqobatni rivojlantirishdagi ahamiyati to'g'risida keng ma'lumotlar beriladi. Shuningdek, davlatning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri va O'zbekistonning bozor iqtisodiyoti yo'nalishidagi taraqqiyoti haqida batafsil so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: bozor, iqtisodiy tizim, raqobat, davlatning bozorga ta'siri, narx mexanizmi, talab va taklif, resurslarni taqsimlash, bozor iqtisodiyoti, davlat tartibga solishi.

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the role of the market economy in society and the economic system. The market is viewed not only as a place for the exchange of goods and services but also as a foundation for overall economic development, state governance, and ensuring social well-being. The article elaborates on the market's forms, its key functions in the economy, the importance of efficient resource allocation, and the role of competition. Additionally, the influence of the state on economic processes and Uzbekistan's progress in developing a market economy are discussed in detail.

Keywords: market, economic system, competition, state influence on the market, price mechanism, supply and demand, resource allocation, market economy, state regulation.

Kirish

Bozor tushunchasi iqtisodiyotni tushunishning asosiy mezonlaridan biri bo'lib, u insoniyatning iqtisodiy hayotida qadimdan muhim rol o'ynab kelgan. Zamonaviy bozor iqtisodiyoti global iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda asosiy kuchlardan biri bo'lib, turli mamlakatlar, jumladan O'zbekiston ham, bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonini

boshdan kechirmoqda. Bozor iqtisodiyotining samaradorligi, avvalo, uning vazifalari va davlatning iqtisodiyotdagi roliga bog‘liq.

Bozor faqatgina tovar va xizmatlar savdosini tashkil etish bilan cheklanib qolmaydi, balki iqtisodiy tizimni muvozanatda saqlash, resurslarni samarali taqsimlash, raqobatni rivojlantirish va jamiyat ehtiyojlarini qondirish kabi ko‘plab funksiyalarni bajaradi. Shu sababli, bozor va uning vazifalari har bir iqtisodiy tizim uchun markaziy masalalardan biri hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyotining shakllari

Bozor tushunchasi keng bo‘lib, turli shakllarga ega. Har bir shakl iqtisodiy tizimdagi o‘ziga xos funksiyalarni bajaradi. Quyida bozorning asosiy shakllari va ularning iqtisodiyotdagi ahamiyati keltirilgan:

1. Tovar va xizmatlar bozori

Tovar va xizmatlar bozori eng muhim bozor turlari qatoriga kiradi. Bu bozor iste’molchilar va ishlab chiqaruvchilar o‘rtasida tovar va xizmatlar almashinuvini ta’minlaydi¹. Ushbu bozorda narxlar taklif va talab qonunlari asosida shakllanadi. Tovar va xizmatlar bozori iqtisodiy rivojlanishning asosi bo‘lib, iste’molchilar ehtiyojlarini qondirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

2. Moliyaviy bozor

Moliyaviy bozor korxonalar va hukumat uchun zarur moliyaviy resurslarni jalb qilish va taqsimlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu bozor orqali investitsiyalar, kreditlar va aksiyalar sotiladi va sotib olinadi. Moliyaviy bozor iqtisodiyotni rivojlantirishda va korxonalarining faoliyatini kengaytirishda muhim rol o‘ynaydi.

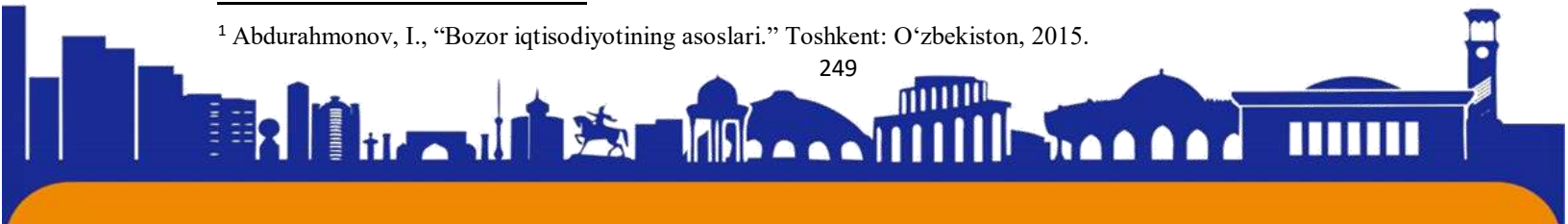
3. Mehnat bozori

Mehnat bozori ishlab chiqaruvchi korxonalar va ishchilar o‘rtasidagi mehnat munosabatlarini tartibga soluvchi bozor hisoblanadi. Ushbu bozorda mehnat resurslari taklifi va talabiga qarab, ishchi kuchi taqsimlanadi. Mehnat bozori, ayniqsa, bandlikni ta’minlash, mehnat unumdorligini oshirish va iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi.

4. Kapital bozori

Kapital bozori uzoq muddatli investitsiya va moliyaviy resurslarni taqsimlashda ishtirok etadi. Ushbu bozor orqali kapital talab qiluvchi sohalar moliyaviy resurslar

¹ Abdurahmonov, I., “Bozor iqtisodiyotining asoslari.” Toshkent: O‘zbekiston, 2015.

bilan ta'minlanadi. Kapital bozori korxonalar va davlatlar uchun moliyaviy resurslar olish va ularni investitsiya qilish imkoniyatini yaratadi.

Bozorning asosiy vazifalari

Bozor iqtisodiy tizimda muhim vazifalarni bajaradi. Quyida bozorning asosiy funksiyalari va ularning iqtisodiy tizimdagi ahamiyati yoritiladi:

1. Narxlarni shakllantirish

Bozorning eng asosiy vazifalaridan biri bu narxlarni shakllantirishdir. Narxlar taklif va talabning o'zaro ta'sirida shakllanadi. Iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek, resurslarning cheklanganligi narxlarga ta'sir qiladi². Bozorda narxlarning shakllanishi iqtisodiyotni samarali boshqarishning eng asosiy unsurlaridan biridir.

2. Raqobatni rivojlantirish

Bozor iqtisodiyotining asosiy afzalliklaridan biri raqobatni rivojlantirish imkoniyatidir. Raqobat korxonalarni sifatli mahsulot va xizmatlar yaratishga, narxlarni pasaytirishga va yangi innovatsiyalarni tadbiiq etishga majbur qiladi. Raqobat bozorda resurslarni samarali taqsimlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi.

3. Resurslarni samarali taqsimlash

Bozor iqtisodiyotining asosiy vazifalaridan yana biri bu resurslarni samarali taqsimlashdir. Bozor mexanizmi orqali iqtisodiy resurslar eng ko'p talab qilinadigan sohalarga yo'naltiriladi. Bu esa iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

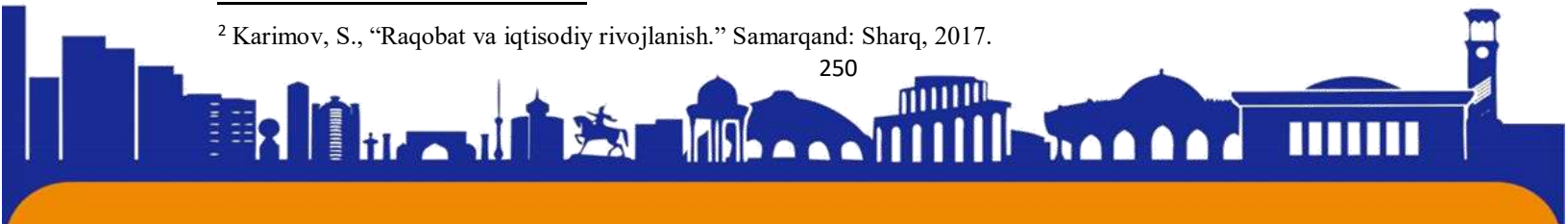
4. Ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash

Bozorning iqtisodiy tizimdagi muhim vazifalaridan yana biri ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdir. Barqaror iqtisodiy o'sish davlatning iqtisodiy siyosati va bozor mexanizmlarining samarali ishlashi bilan amalga oshiriladi.

5. Tadbirkorlikni rivojlantirish

Bozor sharoitida tadbirkorlikni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Raqobat muhiti tadbirkorlarni innovatsion mahsulot va xizmatlar yaratishga undaydi, bu esa iqtisodiy o'sishga va ish o'rinlarini yaratishga olib keladi. Tadbirkorlikning

² Karimov, S., "Raqobat va iqtisodiy rivojlanish." Samarqand: Sharq, 2017.

rivojlanishi bozor iqtisodiyotining samaradorligini oshirishda muhim omillardan biridir.

Davlatning bozor iqtisodiyotiga ta'siri

Davlat iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. Bozor iqtisodiyoti o'z-o'zidan barcha masalalarni hal qila olmaydi, shuning uchun davlatning iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishi muhimdir. Davlatning bozorga ta'siri quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. Soliq siyosati

Davlat soliqlarni tartibga solish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Soliq siyosati iqtisodiy o'sish va taraqqiyotga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Soliqlar orqali davlat ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga, aholini ijtimoiy himoyalashga va iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi.

2. Monopoliyalarga qarshi kurash

Davlat monopoliyalarni oldini olish va raqobatni qo'llab-quvvatlash uchun raqobat qonunchiligini joriy qiladi. Monopoliyalar iqtisodiy o'sishni susaytirishi mumkinligi sababli, davlat monopoliyaga qarshi choralarni ko'radi va raqobatni rivojlantirishga qaratilgan siyosat yuritadi.

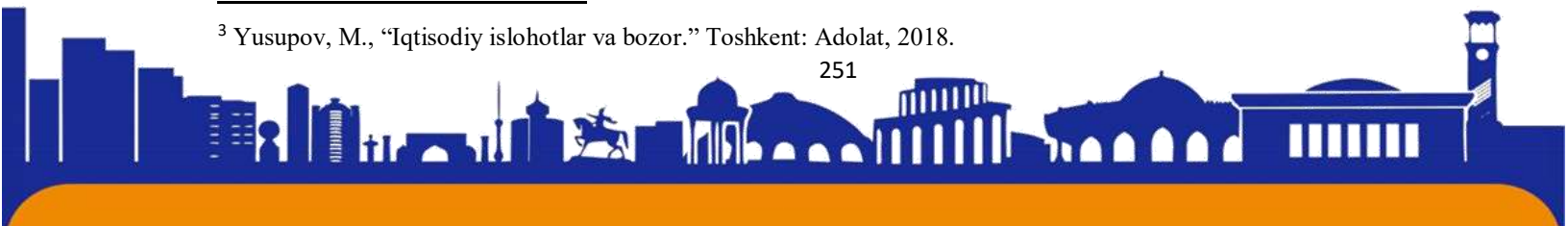
3. Bozorni tartibga solish

Davlat bozorning barqaror va samarali ishlashini ta'minlash uchun ma'lum darajada tartibga soluvchi funktsiyalarni bajaradi. Bu tartibga solish orqali davlat iqtisodiy barqarorlikni saqlab turish, inflyatsiyani nazorat qilish va jamiyat ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi³. Bozorning barqaror faoliyatini ta'minlash uchun davlat moliyaviy va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, strategik sohalarni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, muhim ijtimoiy masalalarni hal qilish uchun aralashadi. Bozor iqtisodiyoti uchun tartibga soluvchi mexanizmlar ahamiyatli bo'lib, davlat ularni samarali boshqarish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

4. Ijtimoiy himoya

Bozor iqtisodiyoti o'z-o'zidan hamma aholining manfaatlarini qondira olmaydi, chunki daromadlar tengsizligi yoki ijtimoiy farovonlikdagi farqlar vujudga kelishi mumkin. Shunday paytda davlat ijtimoiy himoya dasturlari orqali aholining zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlaydi, masalan, pensiya tizimi, ijtimoiy yordam dasturlari

³ Yusupov, M., "Iqtisodiy islohotlar va bozor." Toshkent: Adolat, 2018.

yoki bandlikni qo‘llab-quvvatlash orqali. Bu esa iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi va ijtimoiy adolatni ta‘minlaydi.

5. Investitsiyalarni rag‘batlantirish

Davlat iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash uchun investitsiyalarni rag‘batlantirish siyosatini olib boradi. Bu davlat investitsiyalarining afzalliklari orqali amalga oshiriladi, xususan, infratuzilmani rivojlantirish, soliq imtiyozlari va strategik sohalarga davlat qo‘llab-quvvatlashini ko‘rsatish. Bozor sharoitida investitsiyalarni rag‘batlantirish iqtisodiy o‘shishni tezlashtiradi va yangi ish o‘rinlarini yaratishga yordam beradi.

O‘zbekistonda bozor iqtisodiyoti va uning rivojlanishi

O‘zbekiston bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida katta yutuqlarga erishdi. Mamlakat bozor iqtisodiyotining samaradorligini oshirish maqsadida iqtisodiy islohotlar o‘tkazmoqda. O‘zbekistonda iqtisodiy o‘zgarishlar ko‘p jihatdan bozorning rivojlanishi va uning mexanizmlariga asoslangan⁴.

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida o‘tkazilayotgan iqtisodiy islohotlar bozor iqtisodiyotini yanada mustahkamlashga, tadbirkorlikni rivojlantirishga va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan. Bozorni liberallashtirish, monopoliyaga qarshi kurash va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish O‘zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida muhim omillardan biri bo‘lib qolmoqda.

Bunda O‘zbekistonning strategik joylashuvi va tabiiy resurslarga boyligi ham iqtisodiyotning rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatmoqda. Tabiiy gaz, paxta, oltin va boshqa strategik resurslar mamlakatning eksport salohiyatini oshiradi. Ayni paytda bozor iqtisodiyoti orqali sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish bo‘yicha keng qamrovli loyihalar amalga oshirilmoqda.

Bozor iqtisodiyotiga asoslangan islohotlar raqobatni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va davlatning iqtisodiy jarayonlarga aralashuvini kamaytirish orqali amalga oshirilmoqda⁵. Shuningdek, moliya bozorini rivojlantirish, qishloq xo‘jaligi sektori islohotlari va xususiy sektorni rivojlantirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Bu o‘zgarishlar, avvalo, xalq farovonligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston – yangi bozor iqtisodiyoti” mavzusidagi chiqishlari. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi, 2021.

⁵ Xoliqov, A., “Bozor iqtisodiyotida davlatning roli.” Toshkent: Fan, 2019.

Xulosa

Bozor iqtisodiyoti jamiyat va davlat uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan murakkab tizimdir. Bozorning asosiy vazifalari iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, resurslarni samarali taqsimlash va raqobatni rivojlantirishdir. Davlat esa iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish va ijtimoiy himoya qilish orqali bozor iqtisodiyotining samaradorligini oshiradi.

O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida sezilarli yutuqlarga erishdi va islohotlar davom etmoqda. Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda davlat va bozor o'rtasidagi muvozanatning samaradorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Bozor va uning vazifalari to'g'risidagi chuqur bilimlar iqtisodiyotning barqaror va izchil rivojlanishi uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov, I., "Bozor iqtisodiyotining asoslari." Toshkent: O'zbekiston, 2015.
2. Karimov, S., "Raqobat va iqtisodiy rivojlanish." Samarqand: Sharq, 2017.
3. Yusupov, M., "Iqtisodiy islohotlar va bozor." Toshkent: Adolat, 2018.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston – yangi bozor iqtisodiyoti" mavzusidagi chiqishlari. O'zbekiston Milliy axborot agentligi, 2021.
5. Xoliqov, A., "Bozor iqtisodiyotida davlatning roli." Toshkent: Fan, 2019.

ADABIYOT QO'SHIB YUBORING ICHIGA SHULARNI

6, Axmedov, A. (2023). KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK FAOLIYATINING RIVOJLANISHIDA MARKETING SOHASINING AHAMIYATI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(8), 56-58.

7, Babaniyazovich, A. A. (2023). HR MANAGEMENT DIFFERENCIES AROUND DIFFERENT COUNTRIES. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(09), 433-438.

8, AKHMEDOV, A. (2020). ON SPECTRA OF MULTIPLE BAND GENERALIZED DIFFERENCE OPERATOR-MATRICES WITH RETURNED SEQUENCES. CONTROL AND OPTIMIZATION WITH INDUSTRIAL APPLICATIONS, 62.

9, Babaniyazovich, A. A. (2023). THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON HUMAN LIFE IN THE FUTURE. International Multidisciplinary Journal for Research & Development 10(10)

